RÁZNÝ NÁSTUP KATŮ

Noc dlouhých nožů: osudový zvrat v hitlerovské éře

Roman Cílek

Edice Český ČAS

Nakladatelství ČAS

Roman Cílek

RÁZNÝ NÁSTUP KATŮ

Noc dlouhých nožů: osudový zvrat v hitlerovské éře

Nakladatelství ČAS

Edice Český ČAS

Roman Cílek

RÁZNÝ NÁSTUP KATŮ

Noc dlouhých nožů: osudový zvrat v hitlerovské éře

Režim, který jednou vraždil, se nikdy nepřestane bát a ani se nemůže přestat bát. Cítíme to, když se díváme na Hitlerovy fotografie z oněch dnů: tento muž nemá již před sebou jinou cestu než cestu násilí, krvavých činů, války. Třicátým červnem 1934 byl s konečnou platností předznamenán vývoj Německa. Údajně šlo o vyloučení jedu a zkrocení démonů. Pravý opak byl však pravdou: zárodek velkého zločinu se dostal do krevního oběhu hitlerovské říše.

Michael Freund

Copyright © Roman Cílek, 2017

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2017

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Šulcová, 2017

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2017

ISBN 978-80-7475-184-4

PROLOG

Dalekohled.

K očím si ho v jednom z oken berlínského hotelu Kaiserhof tiskl pětačtyřicetiletý šéf štábu oddílů SA Ernst Röhm, v zorném poli se nacházel nedaleký vchod do budovy říšského kancléřství, odkud spolu s dalšími muži právě vycházel vůdce nacionálně socialistické strany Adolf Hitler.

Bylo pondělí 30. ledna 1933, krátce před polednem.

Před několika minutami pronesl skoro již devadesátiletý říšský prezident generál-polní maršál Paul von Hindenburg patetickou a pro něho charakteristickou větu: „A nyní, pánové, s Bohem kupředu!" Oněmi „váženými pány" byli členové nové vlády, která pod vedením říšského kancléře Adolfa Hitlera a vicekancléře Franze von Papena právě složila přísahu, a tím se ujala moci.

„Hotovo," řekl Röhm v Kaiserhofu a odložil dalekohled.

Ze vzrušené tváře svého dlouholetého přítele, spolubojovníka a pozdějšího kata vyčetl, že je vše v pořádku. Oči ještě ne čtyřiačtyřicetiletého Adolfa Hitlera, rodáka z hornorakouského městečka Braunau na řece Innu, se leskly fanatickým dojetím. Aby také ne: před třinácti a půl lety vstoupil jako zcela bezvýznamný člověk a životní outsider do politiky – a dnes dosáhl toho, o čem se tehdy snad ani neodvážil snít. Joseph Goebbels, jeden z jeho nejbližších spolupracovníků, si mohl zapsat do deníku: „Jsme u cíle. Začíná německá revoluce." Ano, nacisté byli u cíle, jehož naplnění zaplatilo Německo – prozatím – stovkami mrtvých a zbitých, nepokojem, rozvrácením občanských hodnot, intrikami a počínající ztrátou národní věrohodnosti. Ale ze svého hlediska byli u cíle a opájeli se triumfem, jenž se ve svých logicky se řadících důsledcích stane historickou tragédií

země. Stometrový úsek cesty k hotelu Kaiserhof lemoval špalír hitlerovců, kteří provolávali svému idolu slávu. Ten je v té chvíli pravděpodobně ani nevnímal a myslel na to, co ještě téhož dne odpoledne u říšského kancléřství sdělí svým nejbližším: „Již nikdy mne odtud živého nedostane žádná moc na světě!“

Výjimečně tentokrát říkal pravdu a odhadl svou budoucnost zcela přesně.

Což se o muži s dalekohledem – o Ernstu Röhmovi – říci nedalo: ten jistě netušil, jak protisměrné zvraty mu osud pro nikoli vzdálenou dobu chystá.

KAPITOLA PRVNÍ
Hrozivý stín „druhé revoluce“

Přátelství je dcerou ctnosti.
Zločinci se mohou spřáhnout, ale ne spřátelit.
Francisco Goya

VZTEK I PLÁČ MOCNÉHO MUŽE

Rozčilením zrudly Ernstu Röhmovi jizvy na obličeji. Napil se z další sklenice vína a pokračoval v monologu, který se chvilkami stával skoro až naříkavým, v jiných okamžicích se však zvedal ke zpupné opilecké hlučnosti, jež otřásala celou zadní místností Kampinského vinárny na berlínské Lipské třídě:

„Adolfovi jsou jeho staří druhové již příliš špatní. Volá si k sobě východopruské generály. Ti jsou nyní jeho důvěrníky… Hitler ví přesně, co chci. Řekl jsem mu to častokrát. Jsme revoluce, nebo ne? Allons, enfants de la patrie! Jestliže jsme revolucí, musí z našeho elánu vzejít něco nového. Jako třeba lidové armády francouzské revoluce. Nejsme-li jí, pak půjdeme k čertu. Generály nic nenapadne, ti jsou staří.“

Znovu se napil a uhodil pěstí do stolu.

Jeho společník Hermann Rauschning, předák nacistické strany v Gdaňsku, mlčel a poslouchal. Věděl, že Röhm, šéf štábu oddílu SA, má ze svého hlediska pravdu, i když v jeho křečovitém výlevu měla jistě své místo i žárlivost na führerovu přízeň a uražená ješitnost. Ten, kdo však od počátku sledoval vývoj nacistického hnutí, musel vědět, že dříve či později dojde k nesmiřitelnému vnitřnímu konfliktu.

A to i navzdory tomu, že se nacistům v průběhu roku 1933 podařilo něco, co nemělo v dějinách Německa obdoby: moc se jim podařilo uchvátit téměř beze zbytku. Během několika měsíců od ledna 1933, kdy se stal Adolf Hitler říšským kancléřem, potlačili pravomoc většiny institucí dosavadní Výmarské republiky, vynucenými zmocňovacími zákony a zatýkáním „nevhodných" poslanců si podřídili především říšský sněm, což jim umožnilo nastolit jednobarevnou diktaturu. Kromě NSDAP neexistovaly už v zemi žádné jiné politické strany. Padly svobodné odbory a místo nich vznikla organizace zaměřená proti právům dělníků a zaměstnanců. Ozbrojené síly, tedy reichswehr, se dostaly do rukou generálů a vyšších důstojníků, kteří ve své značné většině z těch či oněch důvodů s režimem sympatizovali, nebo mu aspoň v zájmu svých vlastních cílů nemínili mocensky vzdorovat. Cílům diktatury se musely podřídit nejen justiční orgány a policie, ale i tisk, rozhlas, umělecké organizace a svazy, veškerý propagační aparát, hospodářské úřady… Došlo k prvním zákrokům proti židovským spoluobčanům. Německo vystoupilo ze ženevské Společnosti národů, opustilo odzbrojovací konferenci a dávalo najevo, že potupné omezující verdikty smluv po prohrané první světové válce nemíní již respektovat. Jakákoliv opozice byla násilnými prostředky zatlačena do ilegality a její předáci uvězněni, nebo donuceni k emigraci. Věznice a posléze i rychle vznikající koncentrační tábory byly svévolně a bez jakýchkoliv právních podkladů zaplňovány všemi, kteří stáli v cestě. Značná část ostatních občanů začala více či méně podporovat, či přinejmenším trpně přijímat Hitlerovu nacionalistic-

kou a dobyvačnou politiku, která ústy propagandistů slibovala každému jednomu z Němců všechny přednosti vyvoleného národa. Při listopadovém lidovém hlasování plných 95 procent občanů schválilo – i když samozřejmě pod značným nátlakem – vůdcovo rozhodnutí odejít ze Společnosti národů. Dvaadevadesát procent se jich při volbách do říšského sněmu postavilo za jednotnou kandidátku, na níž už byli nyní kromě nacionalisty Hugenberga a asi šesti bezpartijních jen a jen nacisté.

Vítězství?

Ano – ale s četnými výhradami a nejistotami. A především s neodvratně narůstajícím napětím i za vlastními hradbami. Hitler a jeho názoroví souputníci ve vládě a ve vedení strany od jara třiatřicátého roku naznačovali, že „revoluce skončila", zvítězila, a že je tudíž třeba zastavit její zneklidňující proud. Že budoucnost Německa spočívá nyní v urychleném dobudování silné a režimu oddané státní moci a v dokonalém vyzbrojení armády. Nikoliv tedy v laickém a těžko kontrolovatelném nadšení stranické armády v podobě mužů SA.

Jenomže Röhm a jeho blízcí právě toto nehodlali vzít na vědomí…

„Adolf chodil ke mně do školy," vybuchl nad vínem náčelník štábu SA. Pobočník se omluvně podíval na Rauschninga a naznačil mu, že jeho nadřízený je opilý. „Přesně tak, do školy!" opakoval. „Co ví o vojenských věcech, má ode mne!"

Přeháněl – ale jen do jisté, alkoholem ovlivněné míry.

Opravdu to byl on, tehdy důstojník generálního štábu, muž s velkým vlivem ve vedení nejen bavorského, ale i říšského reichswehru, kdo už v devatenáctém roce jmenoval svobodníka Hitlera důstojníkem pro osvětovou výchovu ve střeleckém pluku Mnichov. A byl to tentýž Röhm, kdo o něco později poslal dosud sice neúspěšného, ale podivným, fanatickým charismatem nadaného hospodského politika Adolfa Hitlera na shromáždění Německé dělnické strany s pokynem, aby se tam stal členem, jestliže tato partaj splní očekávání, které s ní

spojovaly takzvané branné svazy, radikální nacionalistické organizace, v nichž se shromažďovali bývalí účastníci války. Ernst Röhm měl, mimo jiné jako šéf radikální organizace Eisene Faust (Železná pěst), v rámci bavorských branných svazů hlavní slovo. A Německá dělnická strana, v níž Hitler obdržel legitimaci s číslem sedm, Röhmovo očekávání do značné míry naplnila. V roce 1920 se přejmenovala na Nacionálně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP), Adolf Hitler v ní brzy přestal být řadovým členem a dostal se do jejího čela.

Tím se ti dva stali partnery.

Byli to však nerovní souputníci. Otevřeně to vyjádřil tehdejší Hitlerův stoupenec Karl Lüdecke: „Röhm byl pro nacistickou stranu v kritickém období jejích počátků mužem rozhodujícího významu. Dokázal opatřit peníze, styky, zbraně i vhodný lidský materiál.“ Za Röhmem stály desetitisíce mužů branných svazů, z nichž se později, počínaje létem 1921, vyvinuly hnědě oblečené a podle vzoru dávných freikorpsů organizované nacistické úderné oddíly – SA (Sturm-Abteilung). Hitlera ve srovnání s ním bezprostředně podporovalo jen několik civilistů a pochybných teoretiků bez vlivu, moci a zatím i peněz. Také názory těchto dvou, Röhma a Hitlera, na taktiku a strategii se od počátku různily, i když se vyhrocení protikladů v zájmu společných cílů odsouvalo do budoucna.

Hitler se považoval výhradně za politika, oblastí působení se pro něho bez ohledu na jeho niterný vztah k uniformám jednou provždy stala politická strana. Branný svaz měl v jeho očích význam pouze vedlejšího pomocného oddílu, s nímž lze při vhodných příležitostech realizovat politický tlak. Vojáctví chápal v této souvislosti v přeneseném slova smyslu: příslušníci SA se prostě měli stát bojovníky za nacionálně socialistický světový názor – tedy bojovníky strany. Zato Röhm se cítil být jen a jen vojákem. Branné svazy nebyly pro něho politickým účelovým svazkem, nýbrž životní formou a symbolem řádu, v němž si v budoucnu přál vidět celé Německo. Z hloubi duše

opovrhoval civilními politiky a stranu si dovedl v rámci svého světa představit jen v podřízené funkci. V jeho vzpomínkách s názvem Historie jednoho velezrádce nacházíme větu: „Požaduji primát vojáka před politikem!“ Oba kořeny nacismu, strana a ozbrojené svazy, v budoucích letech účelně spolupracovaly, nikdy však nezanikl a ani se nezmírnil rozpor, který stál mezi jejich koncepcemi.

Röhm ovšem nepřivedl na výsluní pouze Hitlera.

Ještě tu byl jiný muž, který se mu později stane osudným.

V lednu 1922 navštívil mladý Heinrich Himmler, posluchač zemědělství na mnichovské vysoké škole a bývalý praporčík kulometné roty, slavnost nacionalistických studentů na paměť založení říše. A už týden poté se zúčastnil společně se setníkem Ernstem Röhmem, o třináct let starším, mnichovského shromáždění jednoho střeleckého sdružení. O Röhmovi si zapsal do deníku, že je „velmi přátelský“, a brzy poté proto Heinrich Himmler společně se svým o dva roky starším bratrem Gebhardem vstoupil do místního útvaru Röhmovy nacionalistické organizace Reichskriegsflagge – Říšská válečná vlajka, polovojenského svazu, který se v listopadu 1923 připojil k Hitlerovi při jeho neúspěšném pokusu o puč v Mnichově. Zachovala se z tohoto dění fotografie, na níž stojí Himmler přímo vedle Röhma: budoucí vůdce SS tu drží v ruce tradiční císařskou standartu a s otevřenými ústy se dívá přes barikády ze dřeva a ostnatého drátu.

Ernst Röhm tedy už koncem třiadvacátého roku vahou své osobnosti podporoval předčasné nacistické úsilí dostat se k moci. Porušil svou přísahu a vojensky zajišťoval povstání. A je paradoxní, že to byla asi do značné míry tato okolnost, která postupem času vyvolala nedůvěru vůdce NSDAP vůči jeho vlivnému podporovateli. Později, již jako říšský kancléř, Hitler řekl: „Jsem šťasten, že se reichswehr před rokem 1933 nepřipojil na mou stranu. Neboť základním rysem branné moci je poslušnost. Od branné moci, která by tehdy nedodržela svou přísahu, bych se musel také dnes obávat nevěry.“

Po nezdařeném činu následoval přirozeně trest.

Řada účastníků puče se ocitla za mřížemi. Zatímco Hitlera posadili do Landsbergu, kde začal tvořit svou programovou knihu Mein Kampf, Röhmovi osudově přidělili celu v mnichovském vězení Stadelheim. V únoru 1924 požádal Heinrich Himmler bavorské ministerstvo spravedlnosti o povolení Röhma navštívit. Jel tam na motorovém kole, které mu pro agitační činnost přidělila strana, a přinesl Röhmovi několik pomerančů. Po návratu si zanesl do deníku:

„Hovořil jsem dvacet minut se setníkem Röhmem. Byl to výborný rozhovor a mluvili jsme zcela bez obalu… Zachoval si svůj osobitý humor a je to stále tentýž starý dobrý setník Röhm."

Koho by napadlo, že o deset let a čtyři měsíce později skončí Röhmův divoký život právě tady – ve Stadelheimu. A že muži, který mu tehdy donesl pomeranče, bude na jeho smrti velmi záležet…

Ani po propuštění z vazby v roce 1924 nenastaly však pro Röhma dobré časy.

Měl v úmyslu, poučen porážkou, vybudovat oddíly SA jako přísně vojensky vedené svazy, přidržet si v rukou jejich velení a Hitlerovi ponechat pouze politické vůdcovství.

Šéf nacistické strany tyto záměry ostře odmítl.

Uražený Röhm složil všechny funkce a do své autobiografie po čase napíše: „S Hitlerem mě spojovalo upřímné přátelství. Protože jsem však viděl, jak se k němu tlačí různí lichometníci, kteří ho bezvýhradně zbožňují a netroufají si pronést jediné slovo odporu, pokládal jsem za povinnost, abych jako věrný kamarád mluvil se svým přítelem upřímně." Führer na dopisy, jež mu Röhm tehdy poslal, neodpověděl. Röhm, který byl vlastně bez práce, protože z důstojnického postavení ho degradovali, přijal poté nabídku bolivijské armády, aby se stal jejím instruktorem, a odjel do Jižní Ameriky. S úmyslem navždy opustit německou politickou scénu.

Všechno však dopadlo jinak.

Adolf Hitler si na přelomu let 1930 a 1931, kdy snaha získat moc měla už reálnější podobu, uvědomil, jaký organizační a energií nabitý talent se kdesi v pralesích zúčastňuje výprav proti Indiánům. Blížilo se vyvrcholení zápasu a vůdce NSDAP cítil, že by potřeboval SA jako silné a cílevědomě vedené oddíly, které by jednoznačně stály za ním. Napsal tedy do Bolívie a Röhm jeho přání vyhověl. Vrátil se. A nejen to: během dvou let předvedl oslnivý výkon. Když v lednu 1931 přebíral SA od dosavadního šéfa štábu Pfeffera von Salamona, měly tyto násilnické jednotky asi sto tisíc příslušníků. Ve chvíli, kdy se Adolf Hitler v lednu 1933 stával říšským kancléřem, mohl počítat už s třemi sty tisíci bezohledných mužů, kteří měli mnohé za sebou a byli kdykoli ochotni dát se bez jakýchkoli zábran na vůdcův či Röhmův pokyn na pochod.

První bitva tím skončila.

Co však s těmito lidmi nyní?

On, Röhm, oddíly SA vytvořil, on jim dal do rukou zbraně a do vědomí kult síly, on jim v letech a měsících vyhroceného boje o moc vtloukal do hlavy, tehdy ještě s Hitlerovým souhlasem, že SA jsou a zůstanou osudem Německa. Od ledna 1933 navíc počet SA stále rychleji narůstal a v polovině roku se již dalo hovořit o přibližně dvoumilionové hnědé koloně. Může je nyní jejich šéf štábu nechat nastoupit a říci jim tohle? „Svlékněte si uniformy, odevzdejte zbraně, běžte domů, vraťte se ke svým pultům v obchodech, ševcovským dílnám, strojům v továrnách, manželkám v postelích, rodinným večeřím u chudě prostřeného stolu, už se nebude nic dít, už se nebude bojovat, vše skončilo…“

Masy příslušníků SA netvořili, třeba na rozdíl od už tehdejší a zejména budoucí podoby jednotek SS, pečlivě vybraní nacističtí fanatici. Byla to spíš anonymní síla nezámožných občanů a občánků, lumpenproletariátu, odpadlíků od komunistů a jiných politických stran, různých nejasných existencí. Ti všichni si samozřejmě od vítězství vlajky s hákovým křížem slibovali osobní obohacení, výnosné funkce, mož-

nost postavit se znovu na nohy, očekávali slibované posílení středostavovských vrstev, z nichž většinou pocházeli, oslabení utiskující moci mamutích podnikatelů, zmírnění diktátu bank a obchodních domů, pohlcujících jejich krámky a dílny na předměstí. Nic takového však první měsíce Hitlerovy diktatury nepřinesly. Naopak. Vládnoucí skupina kolem führera čím dál víc otevřeně sázela na zcela jiné koně, na vlivné velkopodnikatelské kruhy a finančníky, na generály reichswehru.

Lze se divit, že v řadách SA sílila nespokojenost?

A nudili se, příšerně se nudili!

Pochodně z ledna třiatřicet už dohořely a nebylo co dobývat. Žádné pouliční boje, rozbíjení protivníkových schůzí, hlučný nátlak v důležitých chvílích politického rozhodování. Krátce po jmenování Hitlera kancléřem se ještě tu a tam něco našlo, třeba 2. května 1933 při útoku proti ústředním odborů nebo už předtím, 23. března 1933, při demonstracích ve prospěch zmocňovacího zákona, který oslabil pravomoci parlamentu. A ještě dříve při teroristických zákrocích po požáru budovy říšského sněmu. To všechno bylo – a není. Je-li třeba někde zasáhnout, má od toho režim policii. A pokud jde o ozbrojenou sílu v zemi, má Hitler regulérní armádu – reichswehr.

Co teď?

Nepřehledné řady vycvičených zabijáků a násilníků z SA toužily po pořádné „práci“, záklopku jejich energie však nikdo neotevíral. Otevírali si ji tedy sami. Stávali se postrachem země. Sami na svou pěst zatýkali, zřizovali si soukromé koncentrační tábory, mučírny. Drancovali, znásilňovali, vraždili. Chovali se jako lancknechti, kteří obsadili cizí město. Do funkcí SA-obergruppenführerů, což se v hodnostní listině „třetí říše“ rovnalo postavení generála, se dostávali lidé s bohatými trestními rejstříky z minulosti, a často také – stejně jako jejich šéf štábu Röhm – homosexuálové. Skutečně naléhavá otázka: Co s těmito lidmi, vychovanými pro trvalý boj bez jakýchkoliv pravidel, a ne pro stereotypní nudu všedního života?

A co s Röhmem samotným?

Nestal se členem Hitlerovy vlády.

Vůdcové SA mu radili, aby se nenechal tak snadno odstrčit. Aby se nedal v přízni u Hitlera zatlačovat do pozadí stranickými aparátčíky a pruskými generály. Aby požadoval křeslo ministra reichswehru. Vzhledem ke svým výjimečným zásluhám při boji o moc má na ně přece právo: právo prvorozeného. Ernst Röhm zatím váhal. Snad si dosud přece jen myslel, že by ho Hitler nedokázal jen tak bez zábran hodit přes palubu. Snad doufal, že jde o nějaký „Adolfův záhadný manévr". Snad ještě zcela nevěřil tomu, co vzdorovitě vyřkl nahlas: „Adolf je hlupák. Zrazuje nás všechny." Snad stále počítal s tím, že se pro jeho SA najde v rámci „třetí říše" důstojné uplatnění. Bránil se. Nadával. Vztekal.

Ale pořád ještě čekal…

Další sklenici vína přinesl číšník v Kampinského vinárně.

„Válka není pouze věcí zbraní!" křičel Röhm na Rauschninga. „Ze starého komisního Prušáka neuděláte muže naší revoluční armády. A Adolf je a zůstane jen civilistou, umělcem, teoretikem. Dejte mi pokoj, myslí si. Nejraději by se dnes posadil na vrcholek hory a hrál si tam na pánbíčka. A člověk jako já musí stát stranou, i když ho svrbí všechny prsty… Nechápete, že musí něco přijít, něco nového, svěžího, neopotřebovaného…? To je pravý Adolf! Spoléhá na zázrak z nebes. Chce zdědit hotovou armádu. Chce si ji nechat udělat od odborníků. Vyskakuju, jak to slovo slyším. Říká, že ji potom učiní nacionálně socialistickou. Ale nejdřív ji svěří pruským oficírům. Odkud se pak má vzít ten revoluční duch! Zůstanou tu staří kozlové, opotřebovaní chlapi, ti novou válku vyhrát nedokážou!"

Pak už Ernst Röhm takřka plakal.

Jizvy v jeho obličeji, které mu v roce 1914 způsobil odražený projektil při útoku na kótu 219 u St. Mihiel, byly rudé jako krev. Hermann Rauschning se zvedl od stolu a díval se, jak skoro bezvládného náčelníka štábu SA odvádí z vinárny jeho pobočník.

A CO GENERÁLOVÉ...?

Podstatou sváru, anebo alespoň jednou z podstat, byl tedy vztah oddílů SA, ozbrojené síly nacistické strany, k reichswehru.

A osobní vztah Ernsta Röhma k velitelům armády.

Pohlavár SA prostě vojenským špičkám nedůvěřoval. Nevěřil jim, neměl je rád a činilo mu potěšení, když mohl proti nim cokoli podniknout. Snad v tom hrála roli i skutečnost, že on sám byl kdysi důstojníkem, a přitom nepocházel ze šlechtického rodu jako většina těch výše postavených, kteří mu veleli. A že právo nosit vojenskou uniformu, symbol středobodu jeho života, ztratil jako důsledek své podpory Hitlera a jeho hnutí. Röhm považoval důstojníky své doby za málo průbojné, za neschopné prosazovat a uplatňovat nacionálně socialistické cíle, kterým až zarputile přikládal podobu revolučního poslání. Revoluce – to bylo slovo, které Röhm miloval a ctil – a jímž se při každé příležitosti zaklínal.

Hitler, jemuž Röhm jako jediný ze spolupracovníků směl tykat a oslovovat ho křestním jménem, byl v tomto směru zásadně jiný. Pro něho představovala nacionálně socialistická hesla pouhý propagační prostředek, jak na cestě k moci získat masy. Nyní, kdy značnou část pravomocí již získal, ho minulá slova nezajímala. Potřeboval čas, aby upevnil svou pozici a postavení země, potřeboval co nejvěrohodněji získat na svou stranu hospodářské kruhy, říšského prezidenta, reichswehr, v jehož velitelském sboru si držela značný vliv rodová šlechta. Měl tedy prvořadý zájem, aby vztahy nacistické strany i SA k reichswehru byly co nejlepší. Už 19. srpna 1933 v Bad Godesbergu řekl: „Poměr SA k armádě musí být stejný jako poměr politického vedení k této armádě."

Jaký však byl ve skutečnosti tento „poměr politického vedení"?

Jak se vyvíjel?

Pro zodpovězení této otázky je třeba vrátit se o několik let nazpět.

Muž na místě pro svědky se rozohnil, jako by si ani neuvědomoval, kde se vlastně nachází.

„Vždy jsem zastával názor," prohlásil, „že každý pokus o rozklad reichswehru by se podobal šílenství. Nikdo z nás nemá nejmenší zájem na takovém postupu. Až budeme u vlády, postaráme se, aby z dnešního reichswehru vznikla veliká německá národní armáda. Naše hnutí nemá zapotřebí sahat k násilí. Přijde doba, kdy celý národ pochopí naše ideje a budou za mnou stát desítky milionů Němců… Až budeme mít v rukou ústavní práva, zreformujeme stát tak, jak to budeme považovat za správné…"

Předseda soudu ho přerušil a zeptal se: „Také vždy a ve všem ústavní cestou?"

Svědek: „Ano."

V soudní síni se ozval potlesk a předseda nervózně uklidňoval obecenstvo…

Stalo se v září 1930 před říšským soudním dvorem v Lipsku. A podrobnou zprávu o obsahu Hitlerova zdejšího vystoupení, neboť on byl oním nadmíru výmluvným svědkem, přinesly mnohé německé i zahraniční noviny. Nic z toho se nestalo náhodou či spontánně. Hitlerovy předem promyšlené věty zapadaly do rámce tehdejší snahy nacistické strany najít si cestu do řad reichswehru. Upjatí důstojníci armády byli zpočátku vůči Hitlerovu hnutí nedůvěřiví a chladní. I když také zde výjimka potvrzuje pravidlo: byl to totiž právě reichswehr, který na počátku dvacátých let pod vlivem Röhmova slovního nátlaku za šedesát tisíc marek zakoupil nacistické straně noviny Völkischer Beobachter. Frontální útok na smýšlení armády začal však až později. Patnáctého března 1929, na den přesně deset let předtím, než jednotky wehrmachtu vstoupí do Československa, pronesl Hitler v Mnichově řeč, v níž vyzýval důstojnický sbor, aby zrevidoval svůj postoj vůči nacionálnímu socialismu. „Kdyby zvítězili levičáci," tvrdil, „pak můžete napsat knihu s názvem Konec německého reichswehru.

Budoucnost nepatří stranám rozkladu, nýbrž těm, které se opírají o sílu národa a jsou připraveny i ochotny spojit se s armádou, aby jí jednoho dne mohly pomoci při obraně zájmů národa."

Velmi jasná nabídka.

Aby se o ní ve vojenských kruzích dozvědělo co nejvíce lidí, otiskl Völkischer Beobachter 26. března plné znění führerova projevu ve zvláštním vydání pro wehrmacht. Kromě toho podrobně komentoval tyto vývody Deutscher Wehrgeist, nový časopis nacistické strany, v němž se věnovala pozornost branným záležitostem.

Tlak, který nemohl zůstat bez odezvy.

Už počátkem třicátého roku vycházelo najevo, že mezi některými důstojníky reichswehru, zejména těmi mladšími, se projevují více či méně neskrývané sympatie k Hitlerovu nacionalismu. Lákala je i konkrétnější představa, kterou před nimi rozprostřel vůdce NSDAP: vybudování armády v jejím starém lesku a v její dřívější velikosti. Zručně se Hitler ucházel o podporu armády, které – jak věřili téměř všichni důstojníci, a jak to nacisté mnohokrát opakovali – byla revolučním levicovým hnutím na přelomu války a míru a později i Výmarskou republikou vražena dýka do zad. V lednu 1930 musel tehdejší ministr reichswehru Wilhelm Groener vydat denní rozkaz, v němž upozorňoval:

„Nacionální socialisté chtějí dostat do rukou moc, a zajímají se proto o branné síly, aby jich využili pro politické cíle své strany. Pokoušejí se nás zaslepit předstíráním, že jedině oni hájí skutečné nacionální myšlenky."

Groener vyzýval vojáky, aby se stranili politiky.

Marně.

Generál Hans Guderian, pozdější tvůrce německých tankových vojsk, zachytil ve svých pamětech atmosféru doby: „Když nacisté vystoupili v zemi se svými nacionalistickými hesly, vzplanuli mladí důstojníci u sboru nadšením… Fakt, že Německo nemělo tak dlouho

ozbrojené síly, mělo na důstojnický sbor neblahý vliv… Nelze se divit, že začínající vyzbrojování země bylo přivítáno, protože slibovalo, že po patnáctileté stagnaci se znovu v plné síle obrodí německá armáda. Vliv nacionálně socialistické strany se zvýšil také proto, že se Hitler choval k armádě do značné míry přátelsky."

Na jaře 1930 byli v posádce v Ulmu zatčeni tři mladí důstojníci dělostřeleckého pluku pro nacistickou propagandu a výzvu ke svým kamarádům, aby se v případě hitlerovského povstání postavili za vzbouřence. Ale nejenom to: nadporučík Wendt a poručíci Ludin a Scheringer dokonce už navázali spojení s ulmskými stoupenci Adolfa Hitlera a zejména s předákem jednotek SA a SS Pfefferem von Salamonem. Ministr reichswehru Groener kvalifikoval jejich činy jako velezradu a případ se nakonec dostal – týden po šokujícím úspěchu NSDAP v zářijových volbách roku 1930 – před říšský soudní dvůr v Lipsku. Obhajobu obžalovaných důstojníků převzali právníci JUDr. Karl Sack a JUDr. Hans Frank. Hlavním magnetem přelíčení se však stal vůdce NSDAP Adolf Hitler, kterého Frank navrhl jako svědka obhajoby. Ten také potom svým vystoupením záměrně povýšil v podstatě banální „případ tří důstojníků" na záležitost nesrovnatelně závažnější.

Hitlerovi samozřejmě ani zdaleka nešlo jen o Ludina, Wendta a Scheringera.

Položil si v Lipsku podstatnější cíl. Chtěl ubezpečit reichswehr a především nejvyšší důstojníky, že nacionální socialismus není nebezpečím pro armádu. Že je naopak jejím zachráncem. A že jeho strana nemá v úmyslu svrhnout násilím vládu. Na druhé straně nemínil však zcela ochladit nadšení těch, jejichž reprezentanti seděli na lavici obžalovaných. Proto musel ve svém svědeckém vystoupení tolik kličkovat. Předseda soudu mu po jeho ujišťování o ústavnosti zamýšlené cesty k moci připomněl výrok, který Hitler učinil v třiadvacátém roce, měsíc po nezdařeném puči. Tehdy řekl, že přijde doba, kdy „budou padat hlavy".

„Použil jste těchto slov, nebo ne?“

„Mohu vás ujistit,“ odpověděl vůdce NSDAP, „že až naše hnutí se svým bojovým duchem zvítězí, až zvítězí nacionálně socialistická revoluce, začne pracovat nacionálně socialistický státní soudní dvůr. Pak bude odpykáno ponížení z listopadu 1918, pak budou hlavy opravdu padat.“

Předseda soudu: „Co rozumíte pod označením německá nacionální revoluce?“

Hitler: „Nic jiného než pozdvižení dnes ujařmených německých lidí. Německo je spoutáno mírovými smlouvami. Nacionální socialisté tyto smlouvy nepovažují za zákon, nýbrž za něco, co bylo Německu po prohrané válce vnuceno násilím. Nepřipustíme, aby jimi byly zatíženy budoucí generace, které jsou zcela nevinné. Pakliže proti nim protestujeme všemi prostředky, které máme v rukou, nacházíme se na cestě revoluce…“

A opět potlesk.

A opět podrážděné uklidňování předsedy soudu.

Vlastní předmět sporu, oni tři mladí prohitlerovsky smýšlející důstojníci, byl takřka zapomenut. Soud nakonec vynesl poměrně mírný trest. Osmnáct měsíců pevnostní vazby za prokázanou přípravu velezrady. Svými pozdějšími osudy nás ze všech tří nejvíce zaujme poručík Ludin. Zůstal věrný svému nacistickému přesvědčení a vytloukal kapitál ze své mučednické role. Už v roce 1932 se stal poslancem Říšského sněmu, později SS-gruppenführerem. Za války ho Hitler jmenoval vyslancem u Tisova Slovenského státu – a tato funkce se mu nakonec stala osudnou. Soudní tribunál v osvobozeném Československu se potom v ničem nepodobal lipskému říšskému dvoru: za zločiny vůči slovenskému lidu poslal Ludina na šibenici.

Dosáhl tedy Adolf Hitler na podzim třicátého roku svým vystoupením v Lipsku toho, čeho dosáhnout chtěl?

Do značné míry ano.

Zcela jistě se o jeho argumentech v armádě mluvilo, což už samo o sobě bylo pro nacisty přínosem. Špičkoví představitelé reichswehru museli pocítit, že je – otevřeně řečeno – více toho, co je nyní s Hitlerem aspoň částečně spojuje, než překážek, které je rozdělují. Ne, generálové německé armády nezačali hromadně vstupovat do řad přívrženců NSDAP, některé vnější rysy nacistů a jejich politického boje je při jejich aristokraticky, elitářsky poznamenaném vidění světa i nadále odpuzovaly, ale přesto museli přinejmenším v skrytu duše vítat, že hitlerovci vyvolávají k životu starý německý patriotismus a nacionalismus. Tedy vlastnosti, které byly za deset let Výmarské republiky značně utlumeny. Hitlerova strana slibovala, že odvrátí německý národ od socialismu, od odborů, liberalismu a protimilitaristických prvků demokracie.

Vzhledem k ujištěním na adresu armády, která vůdce NSDAP veřejně přednesl při procesu v Lipsku i jiných příležitostech, započali někteří velitelé reichswehru uvažovat jako s nacisty sympatizující generál Werner von Blomberg. Nedostali se sice až tak daleko jako on, mnozí své názory veřejně nevyjadřovali, ale připouštěli, že by nacionální socialismus za určitých okolností mohl být tmelící silou na cestě k bojechtivému a hrdému sjednocení národa. K tomu, aby se armáda Německa opět stala silnou, velikou a v evropském kontextu obávanou. K tomu, aby byla roztržena nedůstojná pouta Versailleské smlouvy. Generál Alfred Jodl, za války vedoucí oddělení pro obranu země ve vrchním velitelství wehrmachtu, líčil při svém výslechu v Norimberku, co znamenalo Hitlerovo lipské prohlášení pro velitelský sbor. Až do oné chvíle prý vysocí důstojníci věřili, že se Hitler pokouší rozkládat armádu. Poté však už byli uklidněni. Začala se projevovat politická slepota značné části německého důstojnictva, která se mu nakonec stala osudnou. Když potom nadešly další události, a zejména v lednu 1933, kdy Hitler hrál o vše anebo o nic, armáda, jmenovitě někteří její představitelé, se postavili za něho. Anebo se as-

poň nepostavili proti němu. Zejména generál von Blomberg, ministr reichswehru v Hitlerově vládě, učinil vše, co bylo třeba.

Říšský kancléř to uměl ocenit.

Třeba již tím, jak zcela otevřeně 23. září 1933 na sjezdu branné organizace Stahlhelm přiznal neopomenutelné zásluhy reichswehru: „Chceme dnes však také vzpomenout naší armády, neboť všichni víme velmi dobře, že kdyby armáda nestála ve dnech revoluce na naší straně, pak bychom my dnes zde nebyli. Ujišťujeme armádu, že na to nikdy nezapomeneme, že v ní vidíme nositelku tradice naší staré vítězné armády a že budeme z celého srdce a plnou silou podporovat ducha této armády."

S přibývajícími týdny a měsíci své vlády však Hitler čím dál víc pociťoval, že bude muset tuto svou vděčnost projevit více skutky, než jen snadno vyslovitelnými větami. Odvděčit se radikálním řezem – zatnutím sekery do vlastních řad. V druhé polovině roku 1933 a na počátku roku příštího bylo jasné, že musí zítra, nebo za měsíc, nebo za rok, raději však co nejdříve, nekompromisně a s konečnou platností vyřešit spor reichswehr kontra SA.

Jmenovitě řečeno: důstojnictvo kontra Röhm.

NA OSTŘÍ NOŽE

Kráčeli vedle sebe, ale jeden druhému se podobali tak málo, jak si to jen lze představit. Generál Werner von Fritsch, tehdy velitel III. branného okruhu, a berlínský SA-gruppenführer Karl Ernst. Společně veleli slavnostnímu nástupu nováčků při inspekci dvou rot SA na cvičišti v Zossenu. Fritsch – prototyp precizního štábního důstojníka, potomek prastaré vojácké rodiny, po žebříčcích své kariéry postupoval pomalu, pravidelně a bez výkyvů. Ernst – původně číš-